

Blindengeleidehonden; een geschiedenis over hun bazen en baasjes.

Door Ad van der Waals

Maart 2021

In braille, audio en digitaal beschikbaar voor mensen met een leesbeperking via www.leesbutler.nl of via de klantenservice, klantenservice@cbb.nl of 0341 565 477.

© A.J. van der Waals, Leiden.

Inhoudsopgave

INLEIDING	2
DE START VAN DE OPLEIDING VAN BLINDENGELEIDEHONDEN IN ONS LAND	2
PARTICULIER INITIATIEF EN LIEFDADIGHEID	4
CONCURRENTIE EN KEURMERK	6
VAN ERKENNING NAAR MONOPOLIE	7
VERANDERENDE TIJDEN	8
CONFLICT IN DE BESTUURLIJKE VERHOUDINGEN	9
KRITIEK EN CONFLICTEN	10
VARA'S OMBUDSMAN	14
DE COMMISSIE-TOXOPEUS	15
DE FINANCIERING EN DE KWALITEIT VAN DE VOORZIENING	17
DE EIGENDOM VAN DE HOND	19

MEER SCHOLEN	20
DE BELANGENORGANISATIES	21
AFSLUITENDE BESCHOUWING	23

Inleiding

In 2020 was er een dubbel jubileum. In 1895, dus 125 jaar geleden, werd de Nederlandse Blindenbond opgericht. Voor het eerst nam een groep mensen met een beperking het initiatief om zelf voor hun belangen op te komen.

40 Jaar later - in 1935 - startte in ons land de eerste opleiding van blindengeleidehonden. De initiatiefnemers - waaronder ook de Nederlandse Blindenbond - volgden het voorbeeld van scholen die in andere landen al enige tijd bestonden. Door de omstandigheden rondom de beheersing van het Covid19- virus kon aan de jubilea slechts in zeer bescheiden mate aandacht besteed worden.

Over de geschiedenis van de opleiding van blindengeleidehonden en over die van belangenorganisaties van mensen met een visuele beperking is in de loop der jaren het een en ander geschreven. Maar in de literatuur komt nauwelijks ter sprake hoe al die tijd de verhouding van de blinde gebruikers en hun organisaties met de geleidehondenopleidingen was.

Met dit verhaal wordt getracht dit wel te doen. Het gaat over de geschiedenis van de voorziening maar ook over opvattingen en conflicten over medezeggenschap, regelgeving, eigendom, filantropie en financiering. Het is het verhaal van grote en soms zeer kritische betrokkenheid van blinden bij de voorziening die voor hun mobiliteit en zelfstandigheid van groot belang is. Het belang stond nooit ter discussie maar wel de manier waarop deze het best gediend kon worden.

Het is ook het verhaal van opvattingen en gedragingen van bazen en bestuurders en de emoties van de baasjes waar de honden zelf gelukkig geen weet van hadden. Zij gingen naar school en deden zo goed mogelijk het werk waar ze voor opgeleid waren.

De start van de opleiding van blindengeleidehonden in ons land

De gedachte dat honden geschikt konden zijn om een functie te vervullen voor blinden bestond al lang, al in de negentiende eeuw. Honden konden hulp bieden bij zware arbeid en bij voorbeeld karren trekken maar ook bijdragen aan de mobiliteit en zelfstandigheid van mensen met een ernstige visuele beperking. Van enige opleiding van de hond om dat werk te doen en instructie aan de blinde was nog geen sprake. Een hond werd ten behoeve van

blinden aanvankelijk vooral ingezet als hulp in landen waar de Eerste Wereldoorlog veel slachtoffers met oogletsel had geëist. In 1931 stelde de subcommissie blinde en slechtziende gehandicapten van de Staatscommissie Onvolwaardige Arbeidskrachten al een rapport op waarin werd gepleit voor een opleiding van geleidehonden. Het is wel zeker dat publicaties daarover in het buitenland de aanleiding waren voor dat pleidooi.

Tot de publicaties behoorden die over een initiatief van de Amerikaanse Dorothy Harrison Eustis. Zij was in Zwitserland een opleidingsschool voor geleidehonden en ook voor instructeurs gestart. De directrice van Sonneheerdt, een tehuis voor blinden in Ermelo, mevrouw E. d'Engelbronner, ging in 1931 op bezoek in Zwitserland en een jaar later werd dat ook gedaan door de penningmeester van Sonneheerdt, de heer H. Munnik. Hij rapporteerde enthousiast aan de Staatscommissie, waarvan hij lid was, over het bezoek.

Onder auspiciën van de in 1927 opgerichte Nederlandse Vereniging tot Bevordering van de Arbeid voor Onvolwaardige Arbeidskrachten (A.V.O.) werd een voorlopig comité gevormd dat zich tot taak stelde ook in Nederland bekendheid te geven aan de rol die honden konden vervullen voor blinden. Het comité bestond uit de heer W.C.J.J. baron van Voorst tot Voorst, voorzitter van het Nederlandse Rode Kruis en de heer M.H. Roodschild, de secretaris van de Staatscommissie. Het comité werd vervolgens uitgebreid met de heer H. Munnik, de heer W.F. Detiger, bestuurslid van de Vereniging A.V.O en de voorzitter van de Nederlandse Blindenbond (NBB), de heer W.A. Jacobs.

Dorothy Eustis werd uitgenodigd in diverse plaatsen lezingen te houden. De bekendheid met het 'fenomeen' geleidehonden werd vergroot toen de dagbladen uitvoerig over de lezingen gingen berichten. Als experiment werden vier blinden aangewezen om in Zwitserland een training met honden te volgen. Twee van hen waren bewoners van Sonneheerdt, de heren Streekstra en Meijer. Na enkele weken keerden zij met een hond terug. Ook dit kreeg ruime aandacht in de kranten. De verschijning van een blinde met een geleidehond trok soms veel bekijks, in een aantal gevallen ook van ongewenst karakter. Daarom werd het publiek opgeroepen de honden en de blinde met rust te laten. Ongetwijfeld op verzoek van het voorlopig comité en de blindenbond werd het publiek verzocht 'tien geboden' in acht te nemen. Het Dagblad De Tijd publiceerde deze integraal:

1. Denkt u eraan dat de geleidehond in de eerste plaats de oogen is van den blinde en dat hij in de tweede plaats hond is;
2. Bemoeit u in geen geval met den leidenden hond noch met den blinden meester;
3. Spreekt nooit met den hond en noemt onder geen omstandigheden den naam van den hond;
4. Raakt den hond niet aan en streelt hem niet;
5. Fluit den hond niet en tracht niet op ander wijze zijn aandacht te trekken en aldus zijn gedachten van zijn werk af te leiden;
6. Geeft den hond geen voedsel;
7. Schreeuwt niet of slaakt geen uitroep, als gij den hond voorbijgaat of hem onverwachts ontmoet
8. Geeft den hond gelegenheid voorbij te gaan en legt hem niets in den weg met het doel om te zien wat hij zal doen;

9. Spreekt den meester aan, alvorens hem aan te raken;
10. De blinde meester kan zich zelf of zijn hond niet beschermen. De hond kan zichzelf of zijn meester alleen beschermen door te brommen en het publiek is door zijn brommen gebelgd. Noodzaakt den hond niet om onaangenaam te schijnen.

Gelet op het succes van het werken met de eerste vier honden en de ruime belangstelling werd door het comité in 1934 besloten ook in Nederland een opleiding te starten. De stichting Het Nederlandse Blindengeleidehondenfonds (NGF) werd opgericht. Naast de eerder genoemde comitéleden nam namens de blindeninstituten de heer A.H.J. Belzer zitting in het bestuur. De instituten waren in die tijd het Instituut tot Onderwijs van Blinden in Bussum, Bartiméus in Zeist en de instituten Sint Henricus en De Wijnberg in Grave. Ook de Nederlandse Blindenbond kreeg een zetel in het bestuur, naar later gezegd werd ook omdat deze financieel bijdroeg in de startkosten. De zetel werd - waarschijnlijk ook namens de twee confessionele blindenbonden - ingenomen door de voorzitter A.W. Jacobs.

In 1935 werd bij de boerderij Meerzicht (andere bronnen vermelden de naam Middenmeer) aan de Middenweg in Amsterdam-Watergraafsmeer een terrein gekocht. Het opleidingsinstituut werd in september 1935 door Prinses Juliana officieel geopend. De Koninklijke belangstelling werd ongetwijfeld als stimulans ervaren. De chef van de politiehonden-brigade, de heer Ph. H. van der Most, kreeg de technische leiding van de opleiding. Hij zou na onenigheid met het bestuur in 1941 vertrekken en werd in 1946 burgemeester van Diepenveen.

Particulier initiatief en liefdadigheid

Van overheidsbemoediging- of bekostiging was in de jaren dertig geen sprake. De blindenbonden hadden er al lange tijd tevergeefs voor gepleit dat de overheid verantwoordelijkheid zou dragen voor de instandhouding en financiering van voorzieningen voor blinden. Het initiatief van de oprichting van de geleidehondenschool lag bij de Vereniging A.V.O. Het Rode Kruis en de Blindenbond droegen financieel bij aan de oprichting. De kosten moesten verder gedragen worden door bijdragen van particulieren en particuliere instellingen. Het was niet voor elke blinde mogelijk de kosten van de honden en zijn opleiding te betalen. Soms droeg een maatschappelijke instelling, een gemeente of een kerk bij maar dat was niet voldoende. Daarom werd van het eerste begin af aan fondsenwerving noodzakelijk geacht voor de financiering van alle werkzaamheden. Publiciteit in dagbladen en soms de radio was daarvoor een voorwaarde. Dat verklaart waarschijnlijk ook het woord 'fonds' in de naam. Van het begin af kende de school een zgn. suppletiefonds dat bijsprong als het een blinde aan middelen ontbrak om de kosten voor een hond voor eigen rekening te nemen.

Deze ontwikkeling zette zich na de Tweede Wereldoorlog voort. Voor veel mensen was het lot van blinden en de 'aibaarheid' van de hond een goede aanleiding om liefdadigheid te betrachten. Er zijn talloze krantenartikelen te vinden waarin verslag wordt gedaan van acties voor het NGF: geldbusjes in winkels, propagandavonden en straatcollectes. Een aantal kazernes bood honden aan die bekostigd werden uit de kantineopbrengsten. Met het doel aan 400 blinden een hond te leveren werd eind 1952 door de AVRO onder de titel 'De hond in de pot' een radioprijsvraag gehouden waarvan de opbrengst waarschijnlijk ook gebruikt werd om de nieuwe huisvesting in Amstelveen te bekostigen. Het paste in het toen gebruikelijke patroon dat veel instellingen – bij voorbeeld ook de blindenbonden, de blindenbibliotheken en andere instellingen binnen de sector - geheel of gedeeltelijk afhankelijk waren van donateurs en andere goede gevers die via de media geworven werden. Ook propaganda-avonden met een ontspannend programma en een oproep financieel bij te dragen waren populair.

Hoewel de overheid niet bijdroeg aan de voorziening was het natuurlijk wel opmerkelijk dat al 18 jaar na de oprichting van het NGF een belangrijke erkenning aan het fonds ten deel viel: de K van Koninklijk werd aan de naam toegevoegd. De hartelijke belangstelling van Prinses Juliana en haar aanwezigheid bij de opening van de school in 1935 en als Koningin bij de ingebruikname van een nieuwe accommodatie in Amstelveen in 1953 zullen daar zeker aan ten grondslag hebben gelegen.

Van fokbeleid was tot het begin van de jaren tachtig nog geen sprake. De honden werden aangeschaft bij asielen, kennels of bij particulieren. De medewerkers reisden daarvoor het hele land af. Hoewel er wel kennis was van mogelijke geschiktheid van hondenrassen was er van een specifieke selectie geen sprake, laat staan van een fokprogramma. De belangrijkste eisen waren vooral van fysieke aard en de hond mocht geen agressief gedrag vertonen. De meeste honden hadden dus al een 'verleden'; in de praktijk moest vaak de geschiktheid blijken. Evenzeer was het de vraag of iedere blinde wel geschikt was om met een bepaalde hond om te gaan. In 1955 schreef een krant over de vele functies die een hond kan vervullen: waakhond, jachthond, politiehond en speurhond. Kennelijk was de trekhond toen al verleden tijd, vooral omdat de wetgeving dat niet meer toestond. De krant schrijft: 'Een van de mooiste "opdrachten", die een hond kan vervullen, is die van blindengeleidehond. Hij moet de blinde mens, die buiten wandelt, tegen de gevaren van de straat beschermen en hem erop attent maken. Lang niet elke hond is geschikt om als blindengeleidehond op te treden. Hij zal bij zijn werk een deel van zichzelf moeten wegcijferen en lang niet alle honden kunnen dit. De africhting tot geleidehond is dan ook verre van gemakkelijk en duurt veelal maanden. Bovendien moet de hond als hij voor dit werk is afgericht, nog vertrouwd worden gemaakt met de blinde'.

De blindenbonden gaven in hun tijdschriften adviezen aan hun leden over het omgaan met de honden en vooral ook over het omgaan met de reacties van het publiek. Als een hond was toegewezen werd er gedurende twee weken met de blinde geoefend in de school en daarna was het de bedoeling dat de hond meeging naar huis. De gerichte mobiliteitstraining van de blinde en het oefenen in de eigen woonomgeving is van een latere datum

Concurrentie en keurmerk

In het begin van de jaren dertig was Leendert Saarloos begonnen met een experiment om een Duitse herder te kruisen met een wolf. Het experiment was oorspronkelijk gericht op de mogelijkheden om er een politiehond mee te fokken. Later kwam ook de functie van blindengeleidehond in beeld. Saarloos startte rond 1950 in Dordrecht een blindengeleidehondenschool.

Na de start van deze school ontstonden er echter al snel conflicten binnen de instelling zelf. Er werden naast de school van Saarloos in korte tijd vier stichtingen opgericht met namen die sterk op elkaar leken, en waar in diverse variaties de woorden blindengeleidehonden, blindengeleidefonds, wolfshond en zelfs 'leidende hond' voorkwamen. De meeste stichtingen gingen zich bewegen op het terrein van fondsenwerving door collectes en publicitaire activiteiten. In de publiciteit werd ook de indruk gewekt dat er een nauwe relatie bestond met het landelijk bekende NGF. De secretaris van de Vereniging het Nederlandse Blindenwezen (NBW) - een in 1947 opgerichte koepel van organisaties en instellingen van en voor blinden - vond dat 'de waardigheid van de blinden en het blindenwezen' in gevaar kwam. Door te speculeren op de gevoelens van medelijden werd volgens het NBW bij het publiek een stempel van minderwaardigheid op de blinden gedrukt en allerminst bijgedragen aan het gevoel van onafhankelijkheid. Ook de Nederlandse Blindenbond liet nadrukkelijk weten dat het NGF de enige opleiding van geleidehonden was die steun verdiende. De bond had ook geen vertrouwen in de geschiktheid van de wolfshond en adviseerde de leden uitsluitend van honden van het NGF gebruik te maken. Het publiek werd dringend opgeroepen alleen steunacties voor deze opleiding te vertrouwen. In diverse plaatsen arresteerde de politie mensen die er van verdacht werden inkomsten voor zichzelf te verwerven en niet voor de hondenopleiding. De diverse blindenbonden waarschuwden tegen de wandeltocht van de blinde heer De Boer. De Boer was in Ermelo een geleidehondenschool gestart en liet zich voor een wandeltocht van Groningen naar Maastricht begeleiden door een ziende en een hond. 'Een reclamestunt om geld te verdienen', noemde R. Coppes, de voorzitter van de R.K. Blindenbond St. Odilia, dat.

Ook andere personen hielden onder een fondsnaam bedelacties met een soms hoge opbrengst waarvoor echter geen geleidehond werd opgeleid of afgeleverd.

Het Gronings Comité voor het KNGF, waarvan de blinde heer mr. G.W. Haas voorzitter was, waarschuwde in 1954 in het *Nieuwsblad van het Noorden* dat in Groningen geplaatste busjes zeker niet van het KNGF waren. KNGF-busjes waren duidelijk te herkennen aan de oranje kleur, werd nadrukkelijk gemeld. Duidelijk was wel dat al in de jaren vijftig de hond en de blinde filantropisch goed scoorden. Dat hadden de initiatiefnemers van allerlei acties goed begrepen. Maar voor de kranten was dat aanleiding te spreken over 'chaos op het terrein van blindengeleidehonden'.

Overigens is het ook van alle tijden geweest dat individuele blinden zelf een hond kochten, opvoedden en schoolden om voor zichzelf als geleidehond te laten fungeren. Zij deden dan

geen beroep op een school of op externe financiering en beperkten zich tot de ene zelf opgeleide hond. Soms met succes en ongetwijfeld ook wel met teleurstellingen.

Van erkenning naar monopolie

De chaos rondom de opleiding en de financiering van de blindengeleidehondvoorziening was aanleiding voor het Ministerie van Sociale Zaken onderzoek te laten doen naar de gang van zaken. De conclusies van een in 1954 uitgebracht rapport waren vernietigend voor de meeste organisaties: 'Men heeft geconstateerd dat enkele volkomen onbetekenende organisaties - blindengeleidehonden bedrijfjes die door één man geëxploiteerd worden - parasiteren op de onwetendheid van het publiek en bij hun propaganda doen alsof zij werken voor de bekende goede Nederlandse organisaties' schrijft een krant, waarna een aantal voorbeelden van een misstand wordt gegeven. Tot de goede organisaties behoorde volgens het rapport het NGF, inmiddels herdoopt tot KNGF. De Stichting Het Nederlands Blindenwezen (NBW) kreeg in 1955 van het ministerie opdracht na te gaan welke van de op dat moment optredende scholen in aanmerking zouden komen voor een officiële erkenning en een bewijs van betrouwbaarheid inzake de opleiding en de geldwerving. Dat werden het KNGF in Amsterdam en de 'Stichting voor Blindengeleidehonden' in Zwijndrecht, waarvan de opleidingsschool overigens in Amersfoort gevestigd was. Het legitimatiebewijs - de erkenning - werd in 1959 voor het laatst uitgereikt. De niet erkende blindengeleidehondenschool van Saarloos werd in 1956 failliet verklaard. Er was een geschiedenis van interne conflicten en een van de colporteurs was wegens fraude en andere financiële malversaties veroordeeld.

De twee door het NBW erkende scholen zijn in 1966 gefuseerd. De besturen waren tot de conclusie gekomen dat er in ons land onvoldoende emplot was voor twee instellingen. De vestiging van het KNGF werd het adres waar de activiteiten werden voortgezet. De fusie werd in het orgaan van de Nederlandse Blindenbond *De Blindenbode* sterk toegejuicht: "De tijd ligt vers in het geheugen dat de verstrekking van geleidehonden aan blinden een gewild object was van beunhazen en zwendelaars die onder fraaie leuzen geen ander doel hadden dan het publiek te eigen bate geld uit de zak te kloppen".

In 1966 werden de statuten van het KNGF aangepast. Als doel werd geformuleerd het verschaffen van geleidehonden en het bevorderen van revalidatie van blinden. In het bestuur waren nog steeds de oprichtende organisaties vertegenwoordigd, t.w. het Nederlandse Rode Kruis, de Nederlandse Vereniging Sociale Zorg voor minder validen AVO, de gezamenlijke instituten voor opleiding, de gezamenlijke organen tot hulp aan volwassen blinden, de gezamenlijke landelijke blindenbonden en de Stichting Centraal Orgaan voor het Katholiek Blindenwezen. Voor het geval dat een van de participanten geen vertegenwoordiger aanwees in het bestuur was statutair geregeld dat het bestuur een persoon kon benoemen die geacht werd de betreffende organisatie te vertegenwoordigen.

Rondom de voorziening en het KNGF trad een rustige periode in. De Nederlandse Blindenbond was altijd als supporter van het KNGF opgetreden. *De Blindenbode* gaf elk jaar met waardering een uitgebreide weergave van het jaarverslag van het KNGF waarin de aandacht vooral uitging naar het aantal geleverde honden.

Veranderende tijden

In de jaren zestig en zeventig kwamen er dankzij de sociale wetgeving allerlei regelingen tot stand die een aanzienlijke verbetering tot gevolg hadden voor de levensomstandigheden van blinden en slechtzienden. De bestaande instellingen kregen te maken met ruimere financiële middelen om het beleid uit te voeren. Zo werd vanaf 1976 een gedeelte van de kosten van de opleiding van de geleidehond vergoed op grond van de Algemene arbeidsongeschiktheidswet (AAW) die in dat jaar in werking trad. Het ontbrekende deel paste het KNGF bij uit het eigen suppletiefonds en uit de middelen die onder meer werden geworven door acties onder particulieren. Het in de loop der jaren opgebouwde vermogen van het KNGF was zo omvangrijk geworden dat in 1953 de nieuwe moderne accommodatie in Amstelveen kon worden betrokken. Later konden soms ook andere bestemmingen aan financiële middelen worden gegeven. De ontwikkeling van een netwerk van hometeachers voor blinden in de jaren zestig zou niet mogelijk zijn geweest zonder de financiële bijdrage van het KNGF. Het KNGF financierde later ook mee aan de opzet van een documentatiecentrum op het terrein van blindheid en slechtziendheid dat in de jaren zeventig door de Vereniging Het Nederlandse Blinden en Slechtziendenwezen (VNBW) werd opgezet.

De toenmalige blindenbonden – de Nederlandse Blindenbond, de Rooms-katholieke Blindenbond St. Odilia, het Academisch Genootschap Petronella Moens en de Nederlandse Christelijke Blindenbond (NCB) - waren in de jaren zeventig vooral druk met een traject naar een fusie. Die werd eind 1977 een feit met de oprichting van de Nederlandse Vereniging van Blinden en Slechtzienden (NVBS). Alleen de NCB bleef zelfstandig voortbestaan. Er was in de jaren daarvoor steeds meer aandacht gekomen voor onderwerpen die niet alleen voor blinden maar ook voor slechtzienden van belang waren. Met het onderwijs en de dienstverlening werden ook de behoeften van slechtzienden serieus genomen. Het traditionele aanbod van de instellingen voor blinden werd uitgebreid met onderwijs, zorg en dienstverlening aan slechtzienden.

Het is daarom niet toevallig dat de naam Blindenbond werd vervangen door een naam waarin de woorden blinden en slechtzienden werden opgenomen.

Een van de belangrijkste aandachtsterreinen van de blindenbonden was in het begin van de jaren zeventig naast de leetuurvoorziening dat van de mobiliteit. Voor blinden en slechtzienden was de beschikbaarheid van informatie en leetuur vaak een probleem waarvoor braille en vanaf de jaren zestig ook gesproken leetuur bijdroegen aan de zelfstandigheid. Voor het verplaatsen in de openbare ruimte waren de stok en het

akoestische signaal bij oversteekplaatsen een bruikbaar hulpmiddel. Ook de blindengeleidehond werd in die tijd als belangrijk hulpmiddel ter bevordering van de mobiliteit van blinden beschouwd, hoewel het aantal gebruikers slechts een beperkt gedeelte van de groep van blinden betrof; in die tijd waarschijnlijk hooguit 300 gebruikers van een geleidehond op een geschat aantal van hooguit 5.000 blinden.

De blindenbonden voelden zich medeverantwoordelijk voor de voorzieningen en dat verklaart ook de behoefte om direct betrokken te zijn bij het beleid van de dienstverlenende instellingen, zoals blindenbibliotheken en zorginstellingen. Vertegenwoordiging in de besturen werd daarvoor van groot belang geacht en was daarom een belangrijk onderdeel van de belangenbehartiging.

In een notitie uit 1981 werd met een aantal kernbegrippen omschreven waar vrijwilligers van de NVBS landelijk en regionaal actief waren op het terrein van de mobiliteit: standaardisering rateltickers, kwaliteit en kleur van tegels, kleurschakeringen in binnen- en buitenruimte, toegankelijkheid van de openbare weg en het verkeer. Onder leiding van een landelijke commissie mobiliteit waren vrijwilligers als verkeerscoördinatoren werkzaam. De toegenomen participatie van mensen met een visuele beperking op tal van terreinen werd ook aangemoedigd door een in 1975 opgerichte Actiegroep Blinden en Slechtzienden (ABS). De initiatiefnemers vonden de houding van de bonden soms te meegaand en te voorzichtig en riepen op tot meer actie richting overheid en instellingen.

De ABS hief zich in 1984 op, mede omdat veel sympathisanten inmiddels een actieve rol waren gaan spelen in de NVBS of in besturen van diverse instellingen.

Hoewel toegankelijkheid van de samenleving en mobiliteit belangrijke onderwerpen waren voor de ABS werd de belangenbehartiging met betrekking tot de blindengeleidehondvoorziening overgelaten aan de NVBS en aan een actiegroep die in 1979 aantrad, de Belangengroep van Geleidehond Bezitters (BGB), opgericht door Peter Doorn en zijn vrouw Luberta Werkman.

Conflict in de bestuurlijke verhoudingen

Binnen het bestuur van het KNGF was in 1976 een conflict ontstaan over de positie van de vertegenwoordiger van de Nederlandse Blindenbond, de heer G. Schoots. Deze hechtte er aan contact en overleg te hebben met zijn vereniging over zaken die binnen het bestuur van het KNGF aan de orde waren. De andere bestuursleden vonden dat hij zonder last of ruggenspraak zijn bestuursfunctie moest uitoefenen. Het gevolg was dat Schoots ontslag nam of moest nemen; over de precieze gang van zaken liepen de lezingen later uiteen maar waarschijnlijk vroeg hij in een vergadering om uitstel van bespreking van een onderwerp waarover hij zijn organisatie wilde raadplegen. Het bestuur van het KNGF trof in dezelfde periode ook voorbereidingen voor een statutenwijziging. Kern daarvan was dat er een einde zou komen aan de situatie dat bestuursleden op voordracht van of namens een organisatie werden benoemd. Dat was overigens al steeds minder het geval. Diverse organisaties, o.a.

het Nederlandse Rode Kruis en de AVO maakten geen gebruik meer van het recht om een bestuurslid voor te dragen. De behoefte aan bestuurlijke betrokkenheid was er niet meer, zoals het bestuur van de NVBS in 1978 van hen te horen kreeg.

Tegenstrijdige opvattingen over de rol van de belangenorganisaties en hun verhouding tot het KNGF zouden de verhoudingen enkele jaren bepalen. Begin 1977 stelden de belangenorganisaties - toen nog samenwerkend in de Nederlandse Blindenraad - aan het KNGF voor in het bestuur een vertegenwoordiger van de bonden te benoemen. Daarnaast zou een Raad van Overleg ingesteld moeten worden die zou bestaan uit vertegenwoordigers van de bonden, van het KNGF en een aantal gezamenlijk te benoemen leden. Vooral de claim op een bestuurszetel was voor het KNGF onaanvaardbaar. Pas in 1978 - na de totstandkoming van de NVBS - vond er nieuw overleg plaats over de wederzijdse standpunten. De NVBS was erkentelijk voor het feit dat het KNGF de NVBS wel wilde accepteren als gesprekspartner maar betreurde dat een directe vertegenwoordiging in het bestuur van het KNGF werd tegengehouden. De NVBS vond dat ook strijdig met de bedoelingen van de oprichters in 1934. De NVBS was zelfs bereid af te spreken dat een vertegenwoordiger zou afzien van vooroverleg met de NVBS en slechts achteraf zou rapporteren. Pas ruim een jaar later - in juli 1979 - kwam er een vervolggesprek. De NVBS had tevergeefs een beroep gedaan op het Rode Kruis en de AVO om als medeoprichters de oude situatie in de bestuursamenstelling te herstellen. Het bestuur van het KNGF liet op 28 mei 1979 nieuwe statuten bij de notaris passeren waarin het oorspronkelijk voorstel over de bestuursamenstelling werd bevestigd: een bestuur met leden op persoonlijke titel en een Raad van Overleg met een adviserende rol. De doelstelling van het KNGF werd verruimd. Aan het opleiden en ter beschikking stellen van geleidehonden werd het bevorderen van de mobiliteit in het algemeen en het op andere wijze bevorderen van de revalidatie toegevoegd. Deze koerswijziging was overigens wel geheel in overeenstemming met de opvatting van de NVBS over het belang van zelfstandigheid van blinden en de uitgebreidere rol van de geleidehondenschool. De NVBS reageerde pas begin 1980 met een concept intentieverklaring waarin partijen verklaarden het in veel opzichten eens te zijn over de noodzaak van belangenbehartiging en met de oprechte wens goed samen te werken. De NVBS hield echter vast aan de eis zelf twee bestuursleden te kunnen benoemen. Het overleg over de bestuurlijke verhoudingen werd daarna niet meer voortgezet. Er waren andere ontwikkelingen die alle aandacht opeisten.

Kritiek en conflicten

‘Wel kan gesteld worden, dat er sinds een tiental jaren ontwikkelingen in de organisaties van blinden en slechtzienden en in de gehandicaptenwereld in het algemeen gaande zijn, die geen weerklank hebben gevonden in de relatie tussen die organisaties en het fonds’, staat in een nota van de NVBS van april 1982 over de blindengeleidehondvoorziening. Geheel los van het bestuurlijke conflict uitte een aantal gebruikers kritiek op de dagelijkse gang van zaken bij het KNGF. Het eerste duidelijke signaal kwam van Edith van der Meulen die in een

uitvoerig persoonlijk relaas in het blad van de NVBS, *Anders Bekeken (lente 1979)*, haar klachten uitte over de kwaliteit van de opleiding van de honden, over de kwaliteit van de honden die ze kreeg en over de wijze waarop ze door medewerkers van het KNGF werd bejegend. De hond en de gebruiker moesten goed bij elkaar passen en de hond moest goed functioneren. Een goede keuze van de toe te wijzen hond was volgens Van der Meulen daarom van belang. Zij had op grond van haar ervaring met drie honden volgens het KNGF weinig geluk gehad. In haar artikel uitte Edith niet alleen kritiek op het KNGF maar ze deed ook een aantal suggesties voor verbetering van de situatie. Een van de suggesties was om meer aandacht te besteden aan de selectie van de honden die meestal afkomstig waren uit een asiel of van particulieren. Zij wees er ook op dat er kennelijk intern bij het KNGF nogal wat conflicten bestonden die een negatief effect hadden op de dienstverlening. Onder meer had dat geleid tot het gedwongen vertrek van een technisch leider die 33 jaar bij het KNGF werkzaam was geweest. Het artikel in *Anders Bekeken* onder de titel 'Bij het geleidehondenfonds is er iets mis!' kreeg bijval van andere gebruikers maar ook kritiek. In het najaar 1979 reageerden bestuur en medewerkers van het KNGF gezamenlijk in een artikel in hetzelfde blad van de NVBS op de klachten. Uitgebreid beschrijven zij hoeveel aandacht en zorg het geeft om een hond op te leiden en hoeveel zorg eraan werd besteed om de juiste verbinding tussen hond en gebruiker te realiseren. Volgens het KNGF had Edith van der Meulen kennelijk bij herhaling pech gehad.

In haar situatie was van de gewenste goede verbinding tussen baas en hond te weinig sprake geweest. De oorzaak van de ervaren problemen werd in de verklaring echter vooral bij Edith van der Meulen gelegd. Desalniettemin werd gezegd dat er inmiddels ook al verbeteringen waren ingevoerd binnen het KNGF, onder meer in de begeleiding en nazorg.

Al of niet onder invloed van het artikel van Edith van der Meulen werd de eerdergenoemde Belangengroep van Geleidehond Bezitters (BGB) opgericht. De leden - vaak ook lid van de NVBS - vonden dat de NVBS zich te veel met de formele relatie met het KNGF bezighield en te weinig met de praktische belangenbehartiging. Die rol wilde de BGB op zich nemen. De BGB vond dat er bij het KNGF in de training van de hond te weinig informatie werd overgedragen over de honden en hun gedrag, over de wijze van communiceren met de hond en over de verzorging. De groep vond dat een blinde die een hond aanvroeg veel beter op de hoogte moest worden gesteld van alle aspecten die met het houden van een hond gemeid waren. De BGB wilde daaraan gaan voldoen en de kennis van haar leden op peil brengen door mogelijkheden te bieden voor onderling contact, informatie-uitwisseling en ook trainingen. De BGB vond dat een principiële punt van aandacht moest zijn dat de geleidehondvoorziening niet meer afhankelijk zou moeten zijn van liefdadigheid. De financiering zou deel moeten uitmaken van het stelsel van sociale verzekeringen en voorzieningen. In dat kader zou de geleidehond niet meer eigendom moeten zijn van de school (i.c. het KNGF) maar van de verstrekker, de instantie die de kosten vergoedde. Het zou een einde maken aan de afhankelijkheidspositie van de gebruiker van het KNGF. De BGB verzocht het KNGF als vertegenwoordiger van de gebruikers aangemerkt te worden.

De brief van Edith van der Meulen en de oprichting van de BGB betekenden het begin van een aantal roerige jaren. De NVBS gaf ruimte aan de diverse reacties op het artikel in *Anders Bekeken* zonder zelf een standpunt in te nemen.

Voor- en tegenstanders kregen ruimte in de bladen van de NVBS en de belangenbehartiging werd aanvankelijk overgelaten aan de BGB. De BGB had naar eigen zeggen kort voor de oprichting contact gezocht met het KNGF en haar doelstelling kenbaar gemaakt. In mei 1981 schrijft het in een bericht in *Anders Bekeken* dat het KNGF ondanks eerdere toezeggingen geen contact wenste met de inmiddels van naam veranderde groep. De afkorting werd BGG: het woord 'bezitter' was vervangen door 'gebruiker'.

Het KNGF had inmiddels een eigen strategie ontwikkeld om op de kritiek te reageren. Dat gebeurde in brieven aan alle geleidehond gebruikers. In de eerste brief van 18 december 1980 schrijft de kort daarvoor aangetreden directeur H.M. de Groodt dat er bij het KNGF hard werd gewerkt en dat het openstond voor opmerkingen als er kritiek was. De Groodt wijst er echter op dat er 'een kleine groep hondenbezitters en buitenstaanders' bezig was met ongefundeerde kritiek en aantijgingen. Het vertrouwen in de school werd volgens hem daarmee ondermijnd en de belangen van gehandicapten niet gediend. Een paar maanden later - op 25 maart 1981 - schrijft de secretaris van het KNGF-bestuur dat het bestuur besloten had de BGG niet meer als een betrouwbare gesprekspartner te beschouwen. De kritiek van de BGG was volgens hem niet terecht en bovendien vertegenwoordigde ze een beperkt aantal personen die niet representatief waren voor de cliënten van het KNGF. Met een representatieve vertegenwoordiging wilde het bestuur overleg blijven voeren als daar behoefte aan was. Het tijdschrift *Gidslijnen* van de NVBS besteedde in augustus 1981 zeer uitvoerig aandacht aan de geschiedenis, de werkwijze en de standpunten van het KNGF. Daarnaast werd in een tweede - opvallend objectief - artikel beschreven wat de aanleiding voor de oprichting van de BGG was en hoe de BGG constructief met het KNGF wilde overleggen. Op dat moment had het KNGF echter de deur naar de belangengroep al dicht gegooid. Het gevolg was dat de NVBS nu openlijk partij koos voor deze groep.

Een artikel van de voorzitter van de mobiliteitscommissie van de NVBS, J. Mutter, was voor een aantal leden echter aanleiding voor het lidmaatschap van de NVBS te bedanken. Mutter herhaalde een aantal klachten. Hij signaleerde dat een aantal mensen hun klacht niet durfde te uiten in verband met de afhankelijkheidsrelatie met het KNGF. Hij wees er op dat het veelbetekenend was dat de directeur van het KNGF de ledenlijst van de BGG zou hebben opgevraagd. Een aantal andere leden van de NVBS reageerde met een gepeperde brief waarin ze stelden dat de NVBS niet het recht had de belangen van geleidehond gebruikers te behartigen. Dat moest overgelaten worden aan de blinden met een geleidehond zelf. Het gevolg van het optreden van de NVBS was volgens hen dat mensen die overwogen een hond te nemen werden afgeschrikt. Het imago van geleidehond gebruikers bij het grote publiek zou op die manier worden geschaad. De schrijvers vonden dat de betekenis van de hond voor het maatschappelijk functioneren van de blinde door de critici werd miskend en dat de medewerkers van het KNGF in een kwaad daglicht werden geplaatst. Opvallend is dat onder de personen die zeiden te overwegen het lidmaatschap van de NVBS op te zeggen ook Edith van der Meulen was van wie het artikel in 1979 het eerste openlijke teken van onvrede was

geweest. Ook het vroegere bestuurslid van het KNGF, G. Schoots, overwoog te bedanken voor het lidmaatschap van de NVBS. Het is niet bekend of zij de NVBS toen hebben verlaten.

Vara's Ombudsman

Inmiddels deed zich eind 1981 een nieuwe ontwikkeling voor. Vara's Ombudsman, Frits Bom, besteedde in twee televisie-uitzendingen aandacht aan de klachten over het KNGF. Er werd scherpe kritiek geuit op de kwaliteit van de opleiding en de kwaliteit van de honden, op de bejegening van de cliënten en op de wijze waarop financiële middelen werden geworven en besteed. In zekere zin trad Bom op als de spreekbuis van de klachten van de BGG maar wellicht ook van anderen.

Het KNGF maakte bezwaar tegen de 'tendentieuze' teneur in de uitzendingen en tegen het feit dat er geen sprake was geweest van wederhoor. Uiteindelijk eiste het KNGF bij de kortgeding rechter dat Frits Bom en de VARA zouden stoppen met publicaties waarin het KNGF werd geschaad in de goede naam. Zij eisten ook een rectificatie met betrekking tot eerdere uitzendingen. In de uitspraak op 29 april 1982 oordeelde de rechter dat Bom niet onrechtmatig had gehandeld en dat derhalve de eis tot stopzetting en rectificatie niet kon worden gehonoreerd. Volgens de rechter had het KNGF ook zelf onvoldoende openheid betracht en niet gereageerd op verzoeken om informatie. Hoewel later in NVBS-kring het tegendeel werd gesuggereerd deed de rechter geen uitspraak over de klachten zelf want die waren in het geding ook niet aan de orde. Van een veroordeling van het KNGF was dus ook geen sprake.

Naar aanleiding van de ontstane situatie besloot het bestuur van het KNGF in november 1981 - dus kort na de televisie uitzendingen maar vóór het kort geding - een onafhankelijke commissie van onderzoek naar het functioneren van de school in te stellen. Zoals omschreven werd 'teneinde verdere schade aan de belangen van visueel gehandicapten, geleidehond gebruikers en de blindengeleideschool te voorkomen en tevens in het belang van de werknemers van de school'. Aan de NVBS werd gevraagd een onafhankelijk lid voor de commissie aan te wijzen. De NVBS wilde de opdracht van de commissie uitbreiden met onder meer onderzoek naar de structuur van het KNGF en de financiële aspecten. Het KNGF stemde daar niet mee in. Toch vond de NVBS de heer L. F. de Vos, directeur van het Centrum voor Gesproken Lektuur (CGL) bereid in de commissie plaats te nemen. De uitnodiging aan de NVBS tot deelname aan de commissie stuitte natuurlijk wel op bezwaren van de BGG. Deze vond dat ze als enige organisatie van geleidehond gebruikers werd gepasseerd en dat met het ontbreken in de commissie van de geleidehond gebruikers 'met de schat aan praktijkervaring' geen goed resultaat bereikt zou worden.

De BGG waarschuwde dat het de publiciteit niet zou schuwen als het KNGF het gesprek met de BGG niet zou aangaan en als nog vele openliggende vragen van de Ombudsman niet beantwoord zouden worden. In een bespreking op 11 januari 1982 van een aantal betrokkenen van de NVBS en de BGG waaraan ook de heren Bom en De Vos deelnamen - het tooide zich op enig moment zelfs met de naam 'oorlogskabinet' - werd een uitvoerige lijst van aandachtspunten opgesteld om voor te leggen aan de in te stellen commissie.

De commissie zou er echter niet komen. Het KNGF had oud-minister E.H. Toxopeus bereid gevonden voorzitter van de commissie te zijn. De heer Toxopeus en het KNGF kwamen samen met de heer De Vos tot de conclusie dat de laatste te veel sympathisant van de NVBS was om onafhankelijk te kunnen optreden.

Inmiddels waren de tegenstellingen binnen de groep van cliënten van het KNGF geëscaleerd. Het effect van de uitzendingen van de Ombudsman was geweest dat een aantal cliënten van het KNGF een initiatiefcomité was gaan vormen. Dat presenteerde zich nadrukkelijk als sympathisant en verdediger van het KNGF tegen de aantijgingen van NVBS en de BGG en de kritische uitzendingen van de Ombudsman. Het comité werd voortaan ook als zodanig door het KNGF als belangrijkste gesprekspartner namens de cliënten beschouwd. Het contact met de NVBS werd op een laag pitje gezet.

De Commissie-Toxopeus

De heer Toxopeus deed na het mislukte initiatief van het KNGF een beroep op de coördinerend minister voor het gehandicaptenbeleid, mevrouw T. Gardeniers-Berendsen. Zij stelde een commissie van onderzoek in die bestond uit de heren mr. E.H. Toxopeus en mr. P.J. Verdam, beiden oud-minister en lid van de Raad van State, en de heer D. van Leeuwen, sociaal geneeskundige. Het secretariaat werd gevoerd door de heer mr. F.H.J.M. Daams, vicevoorzitter van de Interdepartementale Stuurgroep Gehandicaptenbeleid (ISG), die in 1981 was ingesteld in het kader van het Internationaal Jaar voor Gehandicapten.

De opdracht van de commissie was een inventariserend en analyserend onderzoek te doen naar de rondom het KNGF gerezen moeilijkheden. Tevens moest zij een advies uitbrengen met betrekking tot structurele oplossingen voor gesignaleerde problemen. De commissie stelde zich als taak om zich op basis van beschikbare documenten en gesprekken te richten op de organisatorische structuur van het KNGF, op de kwaliteit van de dienstverlening en op de financiële gang van zaken.

De onderzoekscommissie startte in augustus 1982. Het rapport dat in januari 1984 verscheen bevat in de bijlagen een uitvoerige weergave van de tientallen gesprekken die met alle betrokkenen waren gevoerd. Dat waren ook individuele cliënten van het KNGF die meestal onder strikte waarborg van vertrouwelijkheid waren gehoord. Veel cliënten bleken beducht te zijn voor repercussies als hun uitlatingen bekend zouden worden bij het KNGF. Opvallend was dat de commissie het belangrijk vond dat gesprekken konden plaatsvinden op een voor blinde personen goed bereikbare locatie in Utrecht en niet uitsluitend in het gebouw van de Raad van State in Den Haag. De geraadpleegde personen en ook de inmiddels tot Cliëntenvereniging KNGF omgevormde initiatiefgroep, de NVBS en ook de BGG kregen de gelegenheid op de concepten van gesprekken te reageren. Dat gebeurde dan ook uitvoerig en soms ook zeer kritisch. Duidelijk was dat commissievoorzitter Toxopeus vooral recht wilde doen aan ieders inbreng.

In het eindrapport zegt de commissie dat er sinds 1975 een impasse was ontstaan in de verhoudingen waarbij de partijen geen uitweg meer zagen om er uit te komen. Door achterdocht, wantrouwen, besluiteloosheid en hardnekkigheid raakte men volgens de commissie steeds verder verstrikt in een onoplosbaar probleem. In dat opzicht raakte de kritiek van de Commissie letterlijk alle partijen.

De BGG wordt onder meer een polariserende houding verweten en een vooringenomenheid. Opvallend is dat de commissie over de Cliëntenvereniging KNGF zegt dat deze zich vooral afzette tegen de BGG maar gelijksoortige kritiek op het KNGF bleek te hebben.

De NVBS zag het meebesturen, volgens de commissie, vooral als model van machtsdenken. De gesprekspartners namens de NVBS waren eerder exponenten van uitgesproken persoonlijke opvattingen dan vertegenwoordigers van hun vereniging. De organisatorische verhoudingen binnen de blindenwereld als geheel worden chaotisch en versplinterd genoemd. Het bestuur van het KNGF stelde zich volgens de commissie te afstandelijk op en betrachtte te weinig openheid over de financiën en de verhouding tussen die van de school en die welke ondergebracht waren in afzonderlijke fondsen. De intake van potentiële gebruikers en de nazorg waren niet altijd optimaal geweest. De eis van het KNGF om eigenaar te blijven van de geplaatste hond was volgens de commissie niet te handhaven en er bestond geen onafhankelijk klachtorgaan of enige regeling voor het indienen en behandelen van klachten. Om tot oplossingen te komen zei de commissie er niet toe overgegaan te zijn om alle klachten en conflicten tot de bodem uit te zoeken. Toch stelde de commissie vragen bij een aantal klachten. Zij vroeg zich af of gesignaleerde tekortkomingen bij het KNGF wel structureel van aard waren en niet berustten op een incident of een voorval met een individuele gebruiker. Over de praktische gang van zaken bij het KNGF liet de commissie zich niet uit. De medewerkers van het KNGF lieten desalniettemin weten geschokt te zijn door de kritische opmerkingen van de commissie voor zover die op hen betrekking hadden.

De commissie oordeelde dat er een systeem moest worden opgezet waarin partijen in een geheel andere verhouding tot elkaar kwamen te staan. Een stap zou kunnen zijn om de opleiding volledig te laten financieren door de bedrijfsverenigingen die verantwoordelijk waren voor de uitvoering van de AAW. Daarmee zou de situatie gelijkgetrokken worden met andere AAW-voorzieningen die geheel of volledig vergoed werden. De hond zou dan eigendom moeten worden van de financier, de Gemeenschappelijke Medische Dienst (GMD), die de hond vervolgens in bruikleen zou kunnen geven aan de gebruiker. De afhankelijkheidsrelatie van de gebruiker van het KNGF zou daarmee verdwijnen.

De commissie signaleerde ook dat er nauwelijks eisen werden gesteld aan de kwaliteit en bruikbaarheid van een hond. Daar zou wel een aanzet toe moeten worden gegeven. Als er meer opleidingsscholen zouden komen - en dat was in 1984 inmiddels het geval - zouden die aan gelijke eisen moeten voldoen. De blinde zou dan zelf een keuze kunnen maken met wie zij of hij in zee wilde gaan. Volgens de commissie behoefde er geen concurrentie te bestaan tussen het KNGF en de andere scholen. Over de eis van de NVBS met betrekking tot vertegenwoordiging in het bestuur zei de commissie: "Als de participatie van de blinden- en gebruikersorganisaties via het project voor de kwaliteits- en bruikbaarheidseisen en op basis

daarvan bij de kwaliteitstoetsing tot gelding kan komen, is eventueel zelfs deelname in het bestuur van de opleidingsschool niet eens meer nodig". Verder dacht de commissie dat er met levering van de honden via de GMD in principe een scheiding kon worden aangebracht tussen de financiën van de school en die van het suppletiefonds. De school zou dan een vergoeding voor de kosten van de hond ontvangen en daarmee zouden klachten inzake de vermenging van gemeenschapsgeld met opbrengsten uit collectes en financiële wervingsacties kunnen vervallen.

Het rapport van de Commissie-Toxopeus werd - afgezien van de reactie van het personeel van het KNGF - in het algemeen goed ontvangen. Zelfs de meest kritische BGG was na de aanvankelijke scepsis over de aanpak van de commissie blij dat de cliënten en hun vertegenwoordigers uitgebreid en in vertrouwenlijkheid aan het woord waren gekomen en ook serieus waren genomen. Het miste echter een onderzoek naar de klachten. Dat dit niet was gedaan was voor het Tweede Kamerlid Erica Terpstra een jaar later - op 30 juli 1985 - aanleiding vragen daarover te stellen. In zijn beantwoording ging minister L.C. Brinkman niet in op de kritiek van de BGG. Hij zag geen reden om nieuw (klachten) onderzoek bij het KNGF te doen en verwees naar een inmiddels uitgebracht advies van de Sociale Verzekeringsraad (SVR) over de financiering van geleidehonden.

In dat advies was duidelijk gemaakt dat de prijs van de hond bij het KNGF niet was gebaseerd op een berekening van werkelijke kosten. Het KNGF was niet in staat geweest een goede kostprijsberekening op te stellen en verder vertoonde de financiële administratie diverse tekortkomingen. De SVR adviseerde in navolging van de Commissie Toxopeus de kosten van de hond geheel vanuit de AAW te vergoeden 'als verstrekking in natura' en de eigendom weg te nemen bij het KNGF en bij de GMD te leggen. Tevens adviseerde de SVR kwaliteits- en bruikbaarheidseisen te formuleren en een goede klachtenregeling op te stellen.

De meeste onderwerpen die zowel in het rapport van de Commissie Toxopeus als in het advies van de SVR aan de orde waren zouden nog tot na de eeuwwisseling met enige regelmaat ter sprake komen of tot concrete stappen leiden.

Opmerkelijk is dat de participatie van cliënten of hun vertegenwoordigende verenigingen in het bestuur van het KNGF - of ook andere scholen - op geen enkele manier meer aan de orde is gekomen of ter discussie is gesteld. Alle betrokkenen hebben dat onderwerp kennelijk laten rusten. In het bestuur van het KNGF heeft sinds het begin van de jaren tachtig wel een gebruiker van een geleidehond op persoonlijke titel zitting gehad.

De financiering en de kwaliteit van de voorziening

De vergoeding van de kosten van de hond vond tot en met 1998 plaats conform de bepalingen van de AAW; als verstrekking ter verbetering van de leefomstandigheden. Voor de belangenorganisaties bleef het de vraag of de vergoeding wel de werkelijke kosten dekte. De twijfel hierover was versterkt door het KNGF zelf dat in 1984 verschillende bedragen noemde. Er werd vrij abrupt als vraagprijs een ander en lager bedrag berekend dan het door

de GMD - ook aan andere scholen - verstrekte bedrag. De belangenorganisaties uitten hun zorg dat het KNGF op deze manier de concurrenten uit de markt wilde prijzen. De GMD hield vast aan de bestaande vergoeding van 12.600 gulden.

Uit nieuwere berekeningen van het KNGF bleek echter dat het dan nog een aanzienlijk bedrag uit eigen middelen moest bijpassen. In het vergoede bedrag kwam echter geen verandering.

De werking van de geleidehond voorziening onder de AAW kwam pas in 1994 ter discussie te staan toen de Wet voorzieningen gehandicapten (Wvg) in werking trad. Allerlei voorzieningen voor leven en werken van mensen met een beperking gingen onder de Wvg vallen. De uitvoering werd gedecentraliseerd naar de gemeenten. Dat voornemen bracht scholen en cliënten tot een gelijklopende en afwijzende reactie. Op aandrang van zowel geleidehondscholen als de belangenorganisaties besloot de Tweede Kamer de geleidehond voorziening toch binnen de AAW in stand te houden als 'leefvoorziening'. Een belangrijk motief was dat de kennis en de deskundigheid met betrekking tot de geleidehond en de voorziening in een decentrale situatie versnipperd zou gaan worden of in het ergste geval zelfs zou verdwijnen. Het aantal werkende geleidehonden was in die tijd waarschijnlijk maximaal 500 en van de meeste gemeenten mocht niet verwacht worden dat het op een verantwoorde wijze kon omgaan met onder meer de indicatiestelling en de toewijzing, laat staan de financiering. Ook zou de door elke gemeente te verstrekken vergoeding sterk van elkaar kunnen verschillen, zoals dat binnen de Wvg met andere voorzieningen immers volop het geval was.

De situatie van verstrekking onder de AAW bleef daarom gehandhaafd. In 1998 viel echter het besluit de AAW geheel in te trekken. In de besluitvorming daarover was nagelaten voor de voorziening van blindengeleidehonden een regeling te treffen. Aan de Ziekenfondsraad werd daarom verzocht de voorziening over te nemen. Dat gebeurde met een maatregel die bekend werd onder de titel Regeling Ziekenfondsraad geleidehonden 1999. Bij het overleg om dat te bereiken waren de geleidehondscholen, beleidsmedewerkers van de Stichting Samenwerkende Belangenorganisaties (SBBS) en de NVBS en vertegenwoordigers van de twee verenigingen van geleidehond gebruikers nauw betrokken.

Er was inmiddels onrust ontstaan over de hoogte van het beschikbare budget maar ook over de plannen voor een Europese aanbesteding van de geleidehondvoorziening. Daarvan werd uiteindelijk afgezien omdat dat tot ongewenste concurrentie in een zeer kleine markt zou kunnen leiden. Uiteindelijk is de voorziening geleidehonden sindsdien onderdeel geworden van de wetgeving ziektekostenverzekering, sinds 2006 als voorziening op basis van de Zorgverzekeringswet. De verstrekking van de blindengeleidehond valt onder de basisverzekering en dat is sindsdien zo gebleven. Van de kant van de belangenorganisaties is hier geen bezwaar meer tegen gemaakt.

In het overleg met de Ziekenfondsraad in 1999 hadden de belangenorganisaties wel hun zorg er over uitgesproken dat er nog steeds sprake zou zijn van een vast bedrag per hond en voor de voorziening als geheel. De regeling kende geen zogenoemd open einde. De zorg van de belangenorganisaties betrof het risico dat alleen het KNGF dankzij het eigen vermogen in

staat zou zijn eventuele tekorten op te vangen, een mogelijkheid die andere scholen meestal niet hadden. De organisaties drongen ook aan op adequate regelgeving met betrekking tot de kwaliteit en een centraal punt om klachten in te dienen.

Ten aanzien van deze laatste punten had de Commissie Toxopeus in 1984 al de vraag aan de orde gesteld of er wel voldoende waarborgen waren voor de kwaliteit van de scholen en de opgeleide honden. In Kamervragen die in 1995 waren gesteld naar aanleiding van de binnen het KNGF ontstane onrust, was op het ontbreken van waarborgen al gewezen. De vragen zelf betroffen de continuïteit van de voorziening die in gevaar was gekomen door het grote personeelsverloop en het hoge ziekteverzuim onder de medewerkers van het KNGF. Uit de beantwoording van de vragen bleek dat niet de overheid maar de bedrijfsverenigingen en het College van toezicht sociale verzekeringen de controle zeggenschap en de controle op de voorziening hadden. De verantwoordelijkheid was duidelijk verplaatst en voortaan was de voorziening geen onderdeel meer van centraal overheidsbeleid.

Voor de belangenorganisaties was er derhalve niet meer een centraal gezaghebbend aanspreekpunt bij de overheid, hoewel de Ziekenfondsraad en het College van Zorgverzekeringen (Cvz) die rol later nog wel enigszins gingen vervullen.

Pas in 2004 verscheen een rapport van het College voor zorgverzekeringen (Cvz) dat in opdracht van de Ziekenfondsraad was uitgevoerd naar de kwaliteit van geleidehonden. In dat jaar waren er naar schatting 750 'werkende' honden en 678 verzekerden met een geleidehond. Het Cvz had in het onderzoek aansluiting gezocht en gevonden bij de richtlijnen van de International Federation of Guide Dog Schools for the Blind. Er kwamen een uitgebreide set van kwaliteitscriteria voor scholen en honden en aanbevelingen om de rechten en plichten van scholen en gebruikers aan te scherpen. Tevens kwam er een klachtenregeling en het advies aan scholen en belangenverenigingen deze ook gezamenlijk uit te voeren. De rijksoverheid werd in het onderzoeksrapport opgeroepen om er garant voor te staan dat de uitvoering op landelijk en dus centraal niveau in stand zou blijven. De scholen en de gebruikersverenigingen waren er enigszins beducht voor dat de verzekeraars hun eigen beleid zouden voeren en te weinig oog zouden hebben voor de voorziening. Dat zou volgens alle betrokkenen de kwaliteit niet ten goede komen. In feite wordt nog steeds gewerkt conform het advies in het rapport van het Cvz en is er regelmatig een controle op het nakomen van de afgesproken Europese kwaliteitseisen.

De eigendom van de hond

Het advies van de Commissie-Toxopeus was in 1984 om het eigendomsrecht te leggen bij de bedrijfsverenigingen en niet bij het KNGF en de andere scholen. Dat advies werd toen niet overgenomen, mede door de tegenwerking van het KNGF. Het onderwerp werd pas in maart 1995 opnieuw aan de orde gesteld in vragen van het Tweede Kamerlid Sterk, die ook verwees naar het tien jaar eerder uitgebrachte advies van de Commissie Toxopeus. In zijn

beantwoording zei staatsecretaris Linschoten dat herhaald overleg met het KNGF nooit tot het resultaat had geleid.

Het KNGF wilde geen afstand doen van de vanouds bestaande eigendomssituatie. Volgens het KNGF was dat de beste garantie dat een hond om wat voor reden dan ook door het KNGF werd teruggenomen. Met de andere scholen was destijds overigens wel een regeling getroffen conform het advies van de Commissie Toxopeus. Dat gebeurde uiteindelijk in 1996 ook met het KNGF. Het Landelijk instituut voor sociale verzekeringen (Lisv) kocht de honden van de geleidehondenscholen en gaf ze in bruikleen aan de verzekerden. Die situatie bleef echter maar kort in stand. In 1998 koos de Ziekenfondsraad ervoor om de oude systematiek van de eigendom weer te gaan volgen: de school bleef eigenaar en de hond werd door de school in bruikleen gegeven aan de blinde gebruiker. Hoewel met enige regelmaat geleidehond gebruikers nog wel eens bezwaren uiten tegen deze situatie is het tegenwoordig geen onderwerp van discussie binnen de belangenorganisaties. Sindsdien is de regeling ook niet meer veranderd.

Meer scholen

Het KNGF werd opgericht in 1935. In de jaren vijftig was er gedurende enkele jaren sprake van 'concurrentie' van particulieren die een opleiding begonnen of soms niet verder kwamen dan het werven van fondsen daarvoor. Sindsdien had het KNGF een onomstreden monopolie positie. Dat veranderde in het begin van de jaren tachtig.

Het KNGF kreeg er in 1983 drie 'collega' scholen bij waarvan de honden op basis van de zelfde regelingen mede bekostigd werden: het Dierenhotel van Gaus in Lelystad, het dierenhotel Broekhof in Alphen aan den Rijn en Ans l' Abée in Molenschot. Het ontstaan van de scholen stond in het algemeen los van de perikelen en discussies in die periode rondom het KNGF. Een andere verandering was in diezelfde tijd dat voortaan uitsluitend nog gewerkt werd met fokhonden. De pups werden ondergebracht bij gastgezinnen (puppygezinnen) en begonnen na een jaar met de echte opleiding op de school.

Het KNGF zette het beleid voort om naast de vergoeding van de GMD ook op andere manieren geld te werven.

Dat viel niet altijd in goede aarde bij de belangenorganisaties die - ook ten aanzien van andere voorzieningen - vonden dat bedelacties uit de tijd waren en ook niet nodig. De overheid betaalde immers en het KNGF stond bekend als een vermogende instelling. De campagne van het KNGF met betrekking tot de 'studiefinanciering geleidehonden' en met als hoofdpersoon drs. Hond kreeg in 1993 een reclameprijs, de bronzen Effie. De reacties vanuit de belangenorganisaties waren gemengd maar dat was niet het geval bij een reclamecampagne in 1999. De campagne met posters en tv-spotten onder het motto 'Geef de blinde iets om naar uit te kijken' wekte zoveel beroering dat de directeur van het KNGF een excuusbrief moest sturen aan alle cliënten. "Er wordt een beeld geschetst van een blinde die alleen maar ergens naar uit zit te kijken, dus zit af te wachten wat er gebeurt. Ze

zouden een geleidehond gebruiker moeten laten zien die actief iets doet, bij voorbeeld naar het werk loopt”, werd in het blad van de NVBS *Anders Bekeken* geschreven. Het KNGF verdedigde zich met het argument dat de campagne gratis was aangeboden en dat de invloed van het KNGF op de inhoud gering was geweest.

Het KNGF is nog altijd de grootste school en het meest actief op het terrein van publiciteit en de fondsenwerving. De andere - veel kleinere - scholen zijn daar meer terughoudend in of hebben niet de middelen of de behoefte om zo sterk aan de weg te timmeren. Een andere ontwikkeling is dat de meeste scholen ook werken aan de opleiding van hulp- of assistentiehonden, die werkzaam zijn voor andere mensen dan blinden. Ook het KNGF houdt zich al meer dan 10 jaar bezig met de training en aflevering van honden voor mensen met een lichamelijke beperking, met PTTS of voor kinderen met autisme.

Het aantal scholen is altijd beperkt gebleven. Sinds 2004 werken de toen bestaande scholen van Herman Jansen, Martin Gaus, het KNGF, Ans l'Abée en Desudo samen in een branchevereniging. Aanleiding voor de oprichting was de opzet van het gezamenlijke kwaliteitssysteem waartoe het Cvz had geadviseerd. De praktijk van het klachtsysteem lijkt overigens dat de meeste gebruikers proberen in goed overleg met de school problemen op te lossen.

Desudo is in 2014 opgeheven maar sinds 2015 bestaat DCN assistentiehonden. Ans l' Abée leidt nog wel honden op die vervolgens door het KNGF aan de cliënt geleverd wordt. In het algemeen onderhouden de scholen een nauwe band met de cliënten die zich meestal omgekeerd ook sterk verbonden voelen met hun 'eigen' school. Vanzelfsprekend is die nauwe band er ook met de mensen die een puppy verzorgen en opvoeden.

De vier in 2021 bestaande scholen zijn verschillend van omvang. Soms zijn ze ook te onderscheiden door het hondenras dat gefokt en opgeleid wordt. Er is sprake van goede samenwerking met zorginstellingen en de belangengroep 'Themagroep geleidehonden' binnen de Oogvereniging.

De belangenorganisaties

De rol van belangenbehartiger van gebruikers van een blindengeleidehond werd door de opvolger van de Nederlandse Blindenbond vanaf de jaren '80 gedeeld met en soms overgenomen door specifieke cliëntenverenigingen. De eerste was de Belangengroep van Geleidehond Bezitters (BGB) die het woord 'bezitters' overigens snel wijzigde in 'gebruikers'. De afkorting werd BGG. De Cliëntenvereniging KNGF was in 1982 opgericht als tegenhanger van de BGB. Het was een vereniging van cliënten die vooral pal wilden staan achter het beleid van het KNGF. Dat laatste werd echter al snel na de oprichting enigszins genuanceerd omdat ook binnen de groep klachten over het KNGF waren die vergelijkbaar waren met die van leden van de BGB. De doelstelling van de Cliëntenvereniging KNGF was daarna het voeren van periodiek overleg met de school en het peilen van wensen en meningen van de leden. De cliëntenvereniging kreeg wel financiële en administratieve ondersteuning van het

KNGF en de leden betaalden geen contributie. Bestuur en directie van het KNGF zeiden wel waarde te hechten aan de vertegenwoordiging van de cliënten via deze vereniging maar in de praktijk bleek de stem van de 50 leden van de vereniging vooral genegeerd te worden, zeker bij zaken die van belang waren. Pas in 1995 koos de Cliëntenvereniging definitief voor een geheel onafhankelijke positie.

Het wilde geen verlengstuk meer zijn van het KNGF en ging zich richten op de belangenbehartiging van blindengeleidehondgebruikers van alle scholen. Ongetwijfeld speelde op dat moment mee dat de beeldvorming over de Cliëntenvereniging te lijden had onder de ontevredenheid van cliënten over de gang van zaken binnen het KNGF. De Cliëntenvereniging deelde de zorgen van NVBS en BGG over de kwaliteit en continuïteit van de dienstverlening. De feodale opvattingen van bestuur en directie hadden in een paar jaar tijd hevige interne spanningen veroorzaakt. Er was veel ziekteverzuim en al of niet gedwongen vertrek van medewerkers. Het ontslag van het hoofd opleidingen leidde tot een staking van de meerderheid van de medewerkers en ook tot een demonstratie van ruim 30 geleidehond gebruikers. De continuïteit van het werk was ernstig in gevaar gekomen en leidde ook nu tot de eerder genoemde Kamervragen. De NVBS en geleidehondenverenigingen kwamen in het geweer. 'Opleiding geleidehonden catastrofe' kopte Het Parool naar aanleiding van de protestacties en de demonstratieve optocht van honden en gebruikers.

De Cliëntenvereniging veranderde de naam na de ontkoppeling van het KNGF in Landelijke Vereniging van Geleidehond gebruikers (LVG). De twee specifieke verenigingen BGG en LVG sloten zich in 1998 aan bij de koepelorganisatie van belangenverenigingen van blinden en slechtzienden, de Federatie Slechtzienden- en blindenbelang, waarvan ook de NVBS deel uitmaakte. Hoewel de gedachte aan vergaande samenwerking en zelfs fusie wel besproken werd hielden de verenigingen vooralsnog hun zelfstandige positie met eigen activiteiten. Er waren historisch verklaarbare cultuurverschillen en ook persoonlijke overwegingen die het raadzaam maakten oud zeer in de onderlinge verhoudingen eerst weg te nemen. In 1998 kende de BGG 93 leden, onder wie naast blinde geleidehond gebruikers ook een aantal ziende partners. De LVG kende toen 148 leden, allemaal actieve geleidehond gebruikers.

De verenigingen traden samen op in allerlei overleg en afgezien daarvan: de blindenwereld was zo klein dat iedereen elkaar ook wel kende en kon vinden. Een fusie kon dan ook niet uitblijven en dat gebeurde op 15 januari 2005. De naam werd Nederlandse Vereniging van Geleidehond gebruikers (NVG). De doelstelling werd het behartigen van de belangen voor zover deze belangen betrekking hadden op het krijgen of hebben van een geleidehond. De vereniging stelde zich ten doel informatie te geven aan (potentiële) gebruikers, informatie met hen uit te wisselen, trainingen te geven en zo nodig overleg te voeren met scholen en instanties. Inmiddels bestaat de NVG niet meer. Na de fusie van de meeste belangenorganisaties van blinden en slechtzienden zijn de leden in 2013 overgegaan naar de Oogvereniging Nederland.

Binnen de Oogvereniging is er sindsdien de 'Themagroep geleidehondengebruikers' die bijna 400 leden telt. De Themagroep wil er zijn voor iedereen die een geleidehond gebruikt of overweegt dat te gaan doen. De groep geeft informatie en advies via een eigen website en via de diverse sociale media. Het voert met scholen en instanties en is ook betrokken bij kwaliteitsonderzoek. De themagroep organiseert ook activiteiten, zoals trainingen en uitstapjes met de hond.

Afsluitende beschouwing

Er is een aantal bedrijven die hulpmiddelen leveren aan mensen met een visuele beperking: hulpmiddelen voor de mobiliteit, voor allerlei praktische dingen in het huishouden, voor lezen en schrijven, voor het dagelijks leven. Veel hulpmiddelen kunnen op grond van de zorgverzekering vergoed worden. Voor een aantal bedrijven zijn - betaald of soms onbetaald - medewerkers actief die vanuit ervaringsdeskundigheid cliënten adviseren en de leverancier en hun cliënten ondersteunen. Soms zijn deze bedrijven ontstaan vanuit een ideële gedachte of zelfs opgericht door mensen met een visuele beperking. In deze categorie bedrijven passen ook de scholen die de geleidehonden leveren.

Ze hebben een trouw en betrokken klantenbestand van mensen die niet snel overstappen naar een concurrent. Dikwijls treden ze ook op als ambassadeur van 'hun' school.

Waarschijnlijk nog meer dan bij leveranciers van hulpmiddelen voor het dagelijks leven zijn de cliënten en hun organisaties gedurende veel jaren intensief betrokken geweest bij de instellingen die geleidehonden leverden. Deze betrokkenheid heeft te maken met de geschiedenis en het vertrouwen in en loyaliteit met de school. Niet te ontkennen is dat ook afhankelijkheid een rol speelt. Een hond neem je voor meestal 6 á 8 jaar en kun je niet zomaar inruilen zoals dat met andere hulpmiddelen vaak wel het geval is. Die betrokkenheid en afhankelijkheid waren er al in de tijd dat het KNGF een monopolie had maar bestaat bij alle scholen. De nauwe betrokkenheid en ook afhankelijkheid kunnen ook een verklaring zijn voor de heftige reacties als er naar het oordeel van gebruikers en hun organisaties iets mis was.

Opmerkelijk is dat een aantal discussiepunten uit het verleden tegenwoordig niet of bijna niet meer van belang wordt geacht. Wie doet er nu nog moeilijk over de bekostiging en de financiering van de voorziening of over het eigenaarschap? Met betrekking tot de kwaliteitseisen waaraan een school en een hond en ook een 'baas' moeten voldoen bestaat overeenstemming. De bestaande scholen hebben een internationale erkenning en er is een regelmatige toetsing of aan de eisen wordt voldaan. Sinds enkele jaren wordt gewerkt aan een Europese norm voor assistentiehonden, een project waaraan een groot aantal hondenscholen en opleidingsinstituten deelneemt. Maar ook - als een van de weinige gebruikersorganisaties - de Themagroep Geleidehond gebruikers van de Oogvereniging.

Er is een mogelijkheid om klachten in te dienen bij een onafhankelijk orgaan. De praktijk is echter dat van die mogelijkheid nauwelijks gebruik wordt gemaakt. Dat kan een goed teken zijn maar dat is natuurlijk niet zeker!

Hoewel het niet van stel op sprong geregeld werd: de adviezen in 1984 van de commissie Toxopeus zijn uiteindelijk in het algemeen wel nagevolgd. De gebruikers en de themagroep waarvan cliënten van alle scholen lid zijn, heeft wat dat betreft niet zo veel te klagen.

De vraag of liefdadigheid of fondsenwerving nog wel nodig is en oorbaar wordt nauwelijks meer gesteld. Soms zie je nog wel een bericht of artikel van iemand die vindt dat de tijd van liefdadigheid eindelijk eens voorbij moet zijn en dat alle kosten door de overheid of door de zorgverzekering moeten worden gedragen. Of die vindt dat ten onrechte de indruk wordt gewekt dat de opleiding van een geleidehond afhankelijk is van goedgeefsheid van burgers. Voor de themagroep binnen de Oogvereniging lijkt het geen thema te zijn.

Het KNGF is op het terrein van publiciteit en fondsenwerving altijd zeer actief geweest en is dat nog altijd. Zelfs het instrument van het verzamelen van doppen, dat al in de jaren vijftig bekend was, bestaat nog altijd. De naamsbekendheid van het KNGF is zo groot dat mensen soms denken dat elke geleidehond daar vandaan komt. Bij de drie andere scholen is soms wel sprake van sponsoring (Herman Jansen), van donateurs (Stichting DCN Geleidehonden) of een al langer bestaand (vermogens)fonds (Gaus Assistentiehonden). Dat de beschikbaarheid van een geleidehond er ook is dank zij de zorgverzekering is bij de meeste mensen minder bekend. Ook niet dat dat meestal ontoereikend is om alle kosten te financieren. Het is wel onderdeel van de publicitaire activiteiten van scholen en themagroep. Er zijn kosten die vergoed worden maar ook kosten waarvoor een beroep moet worden gedaan op goede gevers. Hoe jammer ik dat persoonlijk ook vind, het is niet anders. Als daar maar goed over gecommuniceerd wordt.

Geraadpleegde literatuur en bronnen

Ad Bakker en Kees Tinga. 'Vooraan!', honderd jaar blindengeleidehond. Boom, 2016.

Advies van de Commissie van onderzoek blindengeleidehonden`. 1984.

Blind vertrouwen; een onderzoek naar de kwaliteit van blindengeleidehonden. College voor zorgverzekeringen, 2004.

Cora Boele. Rechtvaardigheid boven weldadigheid; de emancipatie van de blinden in Nederland in de XXste eeuw. LSBS, 1992

Brochure Belangenvereniging van Geleidehond Gebruikers (red. Luberta Werkman, Roger van Kasteren en Ruud van Zomeren). BGG, 2005.

Financiering van blindengeleidehonden uit de AAW. Sociale Verzekeringsraad, 1985

Koninklijk Nederlands Geleidehonden Fonds 1934-2003. KNGF, 2003.

Nota geleidehonden en mobiliteit van visueel gehandicapten. NVBS, 1982.

P. Steltman. Geleidehonden; 60 jaar KNGF. Stichting IVIO, 1995 (AO-reeks nr. 2551)

P. Steltman. Geleidehonden. Stichting IVIO, 2005. (A)-reeks nr. 2831).

Jozef Vos. Tastend door de tijd; twee eeuwen onderwijs en zorg voor blinde en slechtziende mensen. Boom, 2008.

Verder:

Jaargangen van de tijdschriften: *De Blindenbode* (Nederlandse Blindenbond), *Anders Bekeken* (NVBS) en *Ten Geleide* (KNGF).

Documenten, correspondentie etc. aangetroffen in het archief van de NVBS

Via Delpher zijn talrijke artikelen in dagbladen geraadpleegd, betrekking hebbend op de periode 1930-2020.

Brochures en websites van de diverse blindengeleidehondenscholen.

Tenslotte:

Een concept van dit artikel is - met grote dank! - van commentaar voorzien door Loek Meijer en Kees Tinga. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van de tekst ligt echter geheel bij de schrijver.